

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Μέση Εκπαίδευση

Θέμα: *Η Διδασκαλία του Δοκιμίου*

Γεωργία Κούμα, ΕΜΕ Φιλολογικών Μαθημάτων
Σεμινάρια Φεβρουαρίου –Μαρτίου 2015

ΔΟΜΗ ΕΙΣΗΓΗΣΗΣ

Α΄ ΜΕΡΟΣ

- Γιατί διδάσκω/πρέπει να διδάξω δοκίμιο;
- Βασικές παραδοχές...
- Κάποια εισαγωγικά στοιχεία

Β΄ ΜΕΡΟΣ

- Δίνονται, ενδεικτικά, κάποιες εργασίες /δραστηριότητες σε δύο δοκίμια:
 - **Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής**
(Κυριάκος Πλησής, *Λόγος Περί Αληθείας και άλλα Δοκίμια*, Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1999)
 - **Η ΗΘΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ**
(Α. Η. Σακελλάριος, *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 32, 2014)

Σημ.: Τα δύο δοκίμια επισυνάπτονται.

Α΄ ΜΕΡΟΣ: Γιατί διδάσκω /πρέπει να διδάξω δοκίμιο;

- Για να αναγνωρίζουν οι μαθητές τα βασικά χαρακτηριστικά του δοκιμίου.
- Για να επισημαίνουν τη θεματολογία του.
- Για να διατυπώνουν με λόγο σαφή, προφορικά ή γραπτά, τις παρατηρήσεις τους μετά από συγκριτική μελέτη δοκιμίων (βάσει συγκεκριμένων αξόνων).
- Για να γνωρίσουν και να κρίνουν πληροφορίες, απόψεις, στάσεις, συμπεριφορές.
- Για να εμπλουτίζουν το λεξιλόγιο και τον τρόπο έκφρασή τους (γραπτό και προφορικό).
- Για να αναλύουν και να αξιολογούν δοκίμια.
- Για να συγκρίνουν το δοκίμιο με άλλα είδη κειμενικού λόγου.
- Για να ασκηθούν στην παραγωγή λόγου, προφορικού και γραπτού, διατηρώντας το προσωπικό τους ύφος.

Κάποιες παραδοχές...

- Δεν γνωρίζω πού να βρίσκω “καλά” δοκίμια (πέραν αυτών των διδακτικών εγχειριδίων).
- Βάσει ποιων κριτηρίων να τα επιλέγω;
- Πώς να τα επεξεργασθώ μέσα στην τάξη; (π.χ. οργάνωση τάξης, πορεία διδασκαλίας, μεθοδολογία, αξιολόγηση)
- Πόσο χρόνο να αφιερώνω στη διδασκαλία τους;
- Τι είδους ερωτήματα /ασκήσεις να βάζω στους μαθητές μου, εντός της τάξης και ως κατ’ οίκον εργασία;
- Πώς να αξιολογώ τους μαθητές μου;
- Πώς να ενθαρρύνω τους μαθητές μου να διαβάζουν και από μόνοι τους δοκίμια;

Εισαγωγικά: Η έννοια του δοκιμίου

- Είναι ένα είδος πεζού λόγου, ποικίλου περιεχομένου
- Είναι μια «δοκιμή», μια προσπάθεια του δοκιμιογράφου να προσεγγίσει ένα θέμα, χωρίς να το εξαντλεί, με τρόπο ευπρόσιτο στο ευρύ κοινό.
- Πλουτίζει τις γνώσεις, οξύνει τις κρίσεις, καλλιεργεί την ευαισθησία (Ε. Π. Παπανούτσος).
- Το δοκίμιο απευθύνεται όχι μόνον στις γνώσεις (τη μόρφωση) αλλά και στην καλαισθησία και το γούστο του αναγνώστη. Αν η πραγματεία ή η μελέτη τον μορφώνει, το δοκίμιο τον καλλιεργεί (Θ. Νάκας).
- Το δοκίμιο πρέπει να εκφράζει ένα ύφος, μια εσωτερική ζωή, μια ευαισθησία, μια προσωπική στάση απέναντι στα πράγματα, μια ατομικότητα (Γ. Θεοτοκάς).

Επικοινωνιακή ταυτότητα του δοκιμίου

- Πομπός
- Δέκτης
- Είδος λόγου
(επιστημονικός \longleftrightarrow λογοτεχνικός λόγος)
- Θεματική
- Σκοπός

Χαρακτηριστικά (κριτήρια;) δοκιμίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ - ΜΟΡΦΗ

- Ευσύνοπτο, εύληπτο στο ευρύ κοινό
- Καλλιέπεια (π.χ. ζωντανή έκφραση, ύφος: απολύτως προσωπικό, οικείο, σοβαρό, λογοτεχνικό, στοιχεία προφορικότητας στο λόγο)
- Υποκειμενικές θέσεις / απόψεις (προσωπική στάση έναντι των πραγμάτων)/στοχασμοί /προβληματισμοί/ όλα βρίσκονται εν εξελίξει
- Ομολογία για θέματα επίμαχα και ριψοκίνδυνα
- Ποικίλη θεματογραφία
- Απουσία πλήρους πραγμάτευσης
- Κινητοποίηση της σκέψης και της φαντασίας του αναγνώστη
- Πληροφόρηση / Καλλιέργεια/Προσπάθεια να πείσει/Συγκίνηση /Τέρψη
- Οργάνωση (π.χ. ελεύθερη, συνειρμική, μετάβαση από μια λεπτομέρεια στη γενική θεώρηση και εποπτεία)
- Διαχρονικότητα

Η γλώσσα – το ύφος του δοκιμίου

- Τεχνικές μετάβασης / συνοχής (εκφράσεις δηλωτικές της οπτικής γωνίας του δοκιμιογράφου)
- Καλλιέργεια
- Εξειδικευμένο /αφηρημένο λεξιλόγιο
- Χρήση λογικής / συγκινησιακής γλώσσας
- Επιγραμματική / αποφθεγματική διατύπωση
- Επιστημονική λιτότητα και ακρίβεια / λυρική, φορτισμένη συναισθηματικά γλώσσα /επιγραμματική. Αποφθεγματική διατύπωση
- Πληροφορικότητα στην έκφραση - παρεκκλίσεις από τη γλωσσική νόρμα.

Σύνταξη:

- Υποτακτικός λόγος, σύνθετη δομή περιόδων

Β΄ ΜΕΡΟΣ: Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής (I)

(Κυριάκου Πλησή, *Λόγος Περί Αληθείας και άλλα Δοκίμια*,
Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1999)

Πιθανά ερωτήματα/ασκήσεις στην τάξη

- Ποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δοκιμίου έχετε επισημάνει μελετώντας αυτό το δοκίμιο;
- Να προσπαθήσετε να εντοπίσετε: το θέμα, την άποψη του δοκιμιογράφου, τα μέσα πειθούς που χρησιμοποιεί, την πρόταση που διατυπώνει στο τέλος του δοκιμίου.
Ακολουθώντας, να γράψετε την περίληψη του δοκιμίου (80 -100 λέξεις).
- Αφού πρώτα παρατηρήσετε τη συνοχή των παραγράφων, προσπαθήστε να κάνετε μια διαφορετική παραγραφοποίηση του δοκιμίου.
- Να εντοπίσετε δύο σημεία στα οποία ο δοκιμιογράφος χρησιμοποιεί επίκληση σε αυθεντία. Γιατί τη χρησιμοποιεί;

Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής (II)

(Κυριάκου Πλησή, *Λόγος Περί Αληθείας και άλλα Δοκίμια*,
Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1999)

Πιθανά ερωτήματα/ασκήσεις στην τάξη (συνανάγνωση δοκιμίων)

- Να συγκρίνετε το δοκίμιο του Κ. Πλησή με το *ΠΑΝΤΑ ΠΛΗΡΗ ΘΕΩΝ* του Γ. Σεφέρη, *Δοκίμες, Έκφραση – Έκθεση Πειθώ... Γ' λυκείου*, σσ. 133 -135):
 - A.** Ως προς τη γλώσσα (ύφος, λεξιλόγιο, εκφραστικά μέσα, τεχνικές συνοχής, σύνταξη) και να αναφέρετε (καταγράψετε) τις ομοιότητες και τις διαφορές που παρατηρείτε.
 - B.** Ως προς την οργάνωση (αυστηρή λογική οργάνωση, πιο ελεύθερη οργάνωση, συνειρμική).
- *Όσο ο πνευματικός δημιουργός αφήνεται ελεύθερος να ζει με τον εαυτό του, τόσο το πνευματικό του υπόστρωμα καλλιεργείται και το έδαφος γίνεται κατάλληλο για καρποφορία (3^η παράγρ.) Κ. Πλησή, Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής).*
*Να σχολιάσετε αυτή τη θέση του δοκιμιογράφου, σε συνάρτηση με όσα υποστηρίζει ο Οδ. Ελύτης στο απόσπασμα από το δοκίμιό του *Ανοιχτά Χαρτιά* (Έκφραση – Έκθεση Πειθώ... Γ' λυκείου, σσ. 152 -153).*
Ποια είναι η δική σας θέση;

Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής (III)

(Κυριάκου Πλησή, *Λόγος Περί Αληθείας και άλλα Δοκίμια*,
Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1999)

Πιθανά ερωτήματα/ασκήσεις στην τάξη

- Ποιες είναι οι απαραίτητες προϋποθέσεις, κατά τον δοκιμογράφο, για την ύπαρξη ευρυθμίας στη σχέση κοινωνίας - πολίτη; (1^η και 2^η παράγρ.)
- Ποιοι είναι οι αναβαθμοί της ιδιωτικής ζωής; Ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της καθεμιάς; (3^η παράγρ.)
- Γιατί, κατά την άποψή σας, ο δοκιμογράφος αναφέρεται στους πνευματικούς ανθρώπους; (3^η παράγρ.)
- Ποια είναι η βασική θέση του Κ. Πλησή στη, 4^η παράγραφο. Συμφωνείτε με τη θέση του;
- Πώς το κράτος «βιάζει» τον πολίτη; (5^η παράγρ.)
- Να αναφέρετε τους λόγους για τους οποίους τα Μ.Μ.Ε. αλλοιώνουν, κατά τον δοκιμογράφο, τον άνθρωπο. (6^η και 7^η παράγρ.)
- Να δικαιολογήσετε το «Δυστυχώς» με το οποίο αρχίζει την τελευταία του παράγραφο ο δοκιμογράφος.
- Να σχολιάσετε την καταληκτική θέση του Κ. Πλησή.

Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής (IV)

(Κυριάκου Πλησή, *Λόγος Περί Αληθείας και άλλα Δοκίμια*,
Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1999)

- **Ποια από τις πιο κάτω απόψεις υποστηρίζει ο δοκιμιογράφος;**
 - A. Όταν ο πολίτης είναι συμφιλιωμένος με τον εαυτό του, τότε η κοινωνία ευημερεί.
 - B. Όταν ο πολίτης είναι συμφιλιωμένος με τον εαυτό του και εάν το κράτος τού επιτρέπει να είναι αυτός που είναι, τότε η κοινωνία ευημερεί.
 - Γ. Όταν ο πολίτης σέβεται την ανθρώπινη ύπαρξη, τότε η κοινωνία ευημερεί.
- **Ποια θέση είναι ορθή, κατά τον δοκιμιογράφο;**
 - A. Το κράτος διαπαιδαγωγεί ορθά και ποικιλότροπα τον άνθρωπο.
 - B. Το κράτος βοηθά τον άνθρωπο να εμπλουτίζει τον εσωτερικό του κόσμο.
 - Γ. Το κράτος ποδηγετεί, διατάσσει και αλλοτριώνει τον άνθρωπο.

Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής (V)

(Κυριάκου Πλησή, *Λόγος Περί Αληθείας και άλλα Δοκίμια*,

Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1999)

Κατ' οίκον εργασίες (ενδεικτικά):

- Υποστηρίζεται ότι το δοκίμιο έχει διδακτικό χαρακτήρα. Συζητήστε την άποψη αυτή, με βάση το συγκεκριμένο δοκίμιο.
- Να εκθέσεις τις δικές σου θέσεις επί του βασικού θέματος που θίγει στο δοκίμιό του ο Κ. Πλησής, με ένα δικό σου δοκίμιο.
- Να μετασχηματίσεις το δοκίμιο του Κ. Πλησή σε άρθρο, δίνοντάς του ένα δικό σου τίτλο.

(Σε ποιες ομάδες μαθητών θα δίνατε τις πιο πάνω ερωτήσεις;
Με ποιο σκεπτικό; Προσθέστε δικές ερωτήσεις.)

Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής (VI)

(Κυριάκου Πλησή, *Λόγος Περί Αληθείας και άλλα Δοκίμια*,
Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1999)

Πιθανά ερωτήματα/ασκήσεις στην τάξη ή ως κατ' οίκον εργασία

- Στην 4^η παράγραφο ο δοκιμιογράφος θέτει ένα ερώτημα.
Τι πετυχαίνει με αυτό;
- Ο δοκιμιογράφος χρησιμοποιεί και το γ' πρόσωπο και το α' πρόσωπο. Τι νομίζεται πώς πετυχαίνει με αυτή την εναλλαγή των προσώπων;
- Να σχολιάσετε τις θέσεις του δοκιμιογράφου (προφορικά):
A. *Το κράτος, δυστυχώς, δεν παιδεύει, αλλά καθορίζει και διατάσσει* (5^η παράγραφος)
B. (Τα Μ.Μ.Ε.) επέβαλαν ένα καινού και κενό είδος πολιτισμού (6^η παράγραφος)

Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής (VII)

(Κυριάκου Πλησή, *Λόγος Περί Αληθείας και άλλα Δοκίμια*,
Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1999)

Γλωσσικές ασκήσεις:

1. Να εντοπίσετε τα αντώνυμα των υπογραμμισμένων λέξεων, μέσα από το δοκίμιο:

- η πολιτεία νοσεί:
- ούτε μόνον δυνάμει:
- η ιδιαιτερότητα του ανθρώπου:

2. Τι σημαίνουν οι υπογραμμισμένες λέξεις:

- τα ΜΜΕ είναι αδηφάγα,
- (οι άνθρωποι) δεν ορρωδούν,
- βορά του καταναλωτισμού

Να επιλέξετε **δύο (2)** από τις υπογραμμισμένες λέξεις και να σχηματίζετε, με την κάθε μια, μία πρόταση, έτσι ώστε να φαίνεται η ακριβής σημασία της λέξης.

Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής (VIII)

(Κυριάκου Πλησή, *Λόγος Περί Αληθείας και άλλα Δοκίμια*,
Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1999)

3. *διαμορφώνεται, περιθωριοποιείται, διαβολές:*

Να σχηματίσετε **τρεις (3)** νέες λέξεις με το β' συνθετικό της κάθε λέξης που σας δίνεται.

4. *Ο σεβασμός, λοιπόν, προς την ανθρώπινη ύπαρξη είναι προϋπόθεση απαραίτητη τόσο για την πρόοδο της κοινωνίας όσο και για τη βελτίωση του ίδιου του ανθρώπου.*

Να μετασχηματίσετε την πιο πάνω πρόταση, αλλάζοντας τη σειρά των λέξεων/φράσεων. Τι παρατηρείτε ως προς το ύφος του δοκιμιογράφου, όταν μετασχηματίσετε την πρόταση;

Ο βιασμός της ιδιωτικής μας ζωής (ΙΧ)

(Κυριάκου Πλησή, *Λόγος Περί Αληθείας και άλλα Δοκίμια*,
Οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα 1999)

5. Να συμπληρώσετε τον πίνακα, κατά το παράδειγμα:

πολίτης	πολιτικός	πολιτεύομαι
σεβασμός		
		να στρεβλώσουν

6. Συμπληρώστε τις ακόλουθες φράσεις με μια λέξη που χρησιμοποιεί ο δοκιμιογράφος:

A. Η ζωή μας εκχέεται στα δημιουργήματά μας.
(ένδον/εσωτερική)

B. Τα Μ.Μ.Ε. επέβαλαν ένα είδος πολιτισμού. (καινό/κενό)

Γ. Η σύγχρονη κοινωνία επιτρέπει κάθε είδους (ασυδοσία)

Η ΗΘΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ (I)

(Α. Η. Σακελλαρίου, *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 32, 2014)

Ενδεικτικές εργασίες

1. Αφού παρακολουθήσετε μια τηλεοπτική/ ραδιοφωνική συζήτηση, να παρουσιάσετε στην τάξη τα κύρια χαρακτηριστικά της, έχοντας υπόψη το δοκίμιο του Σακελλαρίου. Σας ικανοποίησε η συζήτηση; Σχολιάστε.
2. Να οργανώσετε μια διαλογική συζήτηση (αντιμαχία, *debate*) στην τάξη σας, αφού συμφωνήσετε το θέμα, διάρκειας 20' (δύο τριμελείς ομάδες συζήτησης). Οι υπόλοιποι μαθητές, που θα είναι ακροατές, να βαθμολογήσουν τη συζήτηση (ο καθένας ξεχωριστά) βάσει κριτηρίων που θα έχουν συμφωνήσει από πριν, και να τα παρουσιάσουν στην τάξη (10').
3. Να οργανώσετε μια συζήτηση (διάλογο) διάρκειας 20' πάνω σε ένα θέμα που σας απασχολεί έντονα αυτή την εποχή, ως μαθητές, χωριζόμενοι σε τρεις ισομελείς ομάδες. Να ορίσετε τον /τη συντονιστή/τρια της συζήτησης. Ακολούθως, να κρίνετε τη συζήτησή σας.

Η ΗΘΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ (II)

(Α. Η. Σακελλαρίου, *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 32, 2014)

Ενδεικτικές εργασίες

4. Να δώσετε το διάγραμμα του δοκιμίου και ακολούθως να γράψετε περίληψή του (80 -100 λέξεις).
5. Να αντικαταστήσετε όσο το δυνατόν περισσότερες λέξεις με συνώνυμες λέξεις ή φράσεις, χωρίς να αλλάξει το νόημα του αποσπάσματος:
Όταν τους συνομιλητές χαρακτηρίζει ειλικρίνεια ... του Εγώ με το Συ.
6. Να σχηματίστε προτάσεις με τις πιο κάτω φράσεις, ώστε να φαίνεται η σημασία τους: **A)**επίτευξη συμφωνίας **B)**το γενικό συμφέρον **Γ)** η εναλλαγή των ομιλητών **Δ)** τηλεοπτική συζήτηση.

Η ΗΘΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ (III)

(Α. Η. Σακελλαρίου, *Κυπριακή Μαρτυρία*, τεύχ. 32, 2014)

Να ετοιμάσετε μία ερώτηση (ανοικτού ή κλειστού τύπου) που να στοχεύει:

1. Στην άντληση πληροφορίας από το δοκίμιο
2. Στη γενική κατανόηση του δοκιμίου
3. Στην ανάπτυξη ερμηνείας
4. Στον προβληματισμό επί του περιεχομένου
5. Στον προβληματισμό επί της μορφής του
6. Στην ερμηνεία συγκεκριμένων γλωσσικών επιλογών του δοκιμιογράφου
7. Στην αξιολόγηση του δοκιμίου.